

3. Пшенична А.Ж. Аудит. Навчальний посібник. / Пшенична А.Ж. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.

4. Гордієнко Н.І., Аудит, методика і організація: навчальний посібник / Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Карпенко М.Ю. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 163 с. (452 с.) Укр. мова. – ((для студентів економічних спеціальностей). У 2 частинах. Частина 1.)

5. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент: Підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К.:КНЕУ, 2005. – 536с.

Надійшла 14.03.2010

УДК 005.6:631.11

Н. С. СОКОЛОВА

Луганський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто особливості управління якістю продукції на підприємствах АПК. Обґрунтовано зміст європейських стандартів якості з метою їхнього впровадження на вітчизняних підприємствах. Зазначено, що запровадження системи управління якістю (СУЯ) продукції має здійснюватися на основі процесного підходу та базуватися на поєднанні ISO 9001:2000 та HACCP.

Features of quality management are considered on agro-industrial complex enterprises. Substantiate the content of European standards for their implementation in domestic enterprises. It was indicated that quality management system (QMS) products should be implicated on process approach and based on a combination of ISO 9001:2000 and HACCP.

Ключові слова: система управління якістю продукції, підприємства АПК, стандартизація.

Серед загальних пріоритетних напрямків розвитку промисловості України, що визначені Урядом, сільськогосподарське машинобудування займає одне з вагомих місць. Щоб витримати конкуренцію на вітчизняному, а в подальшому і на світовому ринку з боку виробників сільськогосподарської техніки, необхідно вести нові розробки, мати новітні технології та більш досконалі засоби для того, щоб забезпечити відповідну якість випущеної продукції, проблема забезпечення якої є актуальною в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання конкурентоспроможності та якості продукції досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: А. Гусаров, В. Момот, В. Кривошочков, О. Глудкин, В. Гіссин, Ю. Лопатинський, И. Мазур, В. Шапіро, О. Мороз, Л. Ткачук, О. Царенко, А. Гличев, М. Круглов, М. Шаповал та ін. Водночас у даній сфері залишається широке коло не вирішених питань. Особливої уваги вимагає вирішення проблеми забезпечення і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, насамперед через покращення її якості.

Метою дослідження є створення наукового підґрунтя формування системи управління якістю на підприємствах АПК. Об'єкт – процеси управління якістю продукції.

Досягнення мети дослідження зумовило постановку та вирішення наступних завдань:

1) визначення змісту європейських стандартів якості в контексті можливості слідування ними на вітчизняних підприємствах;

2) обґрунтування необхідності формування системи управління якістю (СУЯ) продукції та визначення особливостей її створення на підприємствах АПК.

Оскільки ключовим елементом підвищення конкурентоспроможності продукції на ринку є її якісні параметри, одним із найважливіших завдань сільськогосподарського машинобудування в сучасних умовах господарювання має бути докорінне підвищення якості машин і обладнання, що виробляються вітчизняними підприємствами. Відомо, що і в часи стабільності машинобудівної промисловості вітчизняні трактори і сільськогосподарські машини не були конкурентоспроможними на зовнішньому ринку за економічністю, продуктивністю і надійністю. Відставання наших машинобудівників від закордонних підприємств особливо проявилось після того, як на вітчизняному ринку технічних засобів з'явилися машини американських, німецьких, французьких та інших підприємств. За цих умов розвиток сільськогосподарського машинобудування і виведення його продукції на рівень світових стандартів неможливий без технічного і технологічного переоснащення вітчизняних підприємств. Поряд з розширенням номенклатури машин, необхідно вдосконалювати їх техніко-економічні параметри. Але старе і застаріле технологічне обладнання не дозволяє застосувати прогресивні технології виробництва технічних засобів, що збільшує відставання вітчизняного машинобудування від закордонних підприємств сільськогосподарського машинобудування: окрім недосконалості обладнання, машин та устаткування не вирішеними залишаються питання стандартизації продукції АПК. Завдання, які стоять перед підприємствами можуть вирішуватися, перш за все, за наявності державної політики, яка має бути сприятливою як для вітчизняного виробника в межах країни, так і для конкурентоспроможності продукції за її межами. До нашого часу в країні проводиться сертифікація продукції та підготовка систем якості до

сертифікації. Але в умовах розповсюдження процесів інтеграції та глобалізації, при існуванні передумов до приєднання країни до Європейського співтовариства та при входженні країни до Світової організації торгівлі зазначених процедур, які мають забезпечити якість продукції, достатньо. У зв'язку з цим, політика, що забезпечує якість та конкурентоспроможність продукції агропромислового сектора, має створювати засади для впровадження стандартів ДСТУ ISO 9001 та системи HACCP.

Особлива увага в межах інтеграції України до світового співтовариства має приділятися якості продукції АПК, зокрема харчових продуктів, розвитку агропромислового комплексу з метою підвищення його конкурентоспроможності. Зазначене визначається законами України: «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», Кодексом «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» та ін. Незважаючи на розвинену, на перший погляд, систему вітчизняного законодавства, слід зазначити, що більшість законів потребує внесення змін з метою адаптації вітчизняних стандартів якості до вимог ISO 22000:2005 – це міжнародний стандарт, який визначає вимоги до Системи управління харчовою безпекою та який охоплює всі підприємства харчової та супутніх галузей, до яких відноситься сільське господарство.

Вимоги споживачів до безпеки харчових продуктів постійно зростають, що призводить до виникнення значної кількості стандартів в цій галузі. З метою уникнення протиріч, пов'язаних із різними стандартами, прийнятими в країнах світу, був розроблений світовий стандарт ISO 22000:2005. Даний стандарт поєднує ключові елементи харчової безпеки на всьому шляху виробничого ланцюга: управління системою, контроль ризиків харчової безпеки шляхом обов'язкових до виконання програм та HACCP, постійне удосконалення системи менеджменту, контроль за обладнанням тощо [1].

ISO 22000:2005 розроблений для підприємств, які безпосередньо займаються виробленням харчової продукції, для підприємств, які забезпечують таке виробництво (наприклад, підприємства, що випускають обладнання для АПК, машини та устаткування, пакувальні матеріали, добавки та інгредієнти). ISO 22000:2005 розроблений також для підприємств, що бажають впровадити інтегровану систему управління засобом поєднання, наприклад, ISO 9001:2000 та HACCP.

Оскільки на вітчизняних підприємствах відкритим залишається питання впровадження зазначеної інтегрованої системи управління якістю (СУЯ), слід обґрунтувати необхідність слідування ISO 9001:2000 та HACCP, для чого необхідно розкрити зміст стандартів та визначити їх значущість для підприємств АПК.

Спочатку визначимо додаткові переваги, які отримує підприємство при слідуванні ISO 9001:2000 та HACCP [1]:

- 1) системний підхід замість оцінки безпосередньо продукції;
- 2) оптимізація ресурсів;
- 3) велика кількість засобів контролю та методів управління ризиками в даній галузі;
- 4) планування, що знижує необхідність верифікації продукції;
- 5) покращення документообігу;
- 6) постійне управління обов'язковими програмами;
- 7) підвищення рівня персональних знань та відповідальності працівників;
- 8) оптимізація взаємодії з постачальниками, партнерами, споживачами та органами контролю;
- 9) моніторинг ризиків на постійній основі, розробка та впровадження засобів контролю.

Головна загроза впровадження зазначених систем в країні – можливість створення додаткових джерел фінансування органів державної влади. Зокрема, в Україні є позитивні зрушення у сфері державного контролю за якістю та безпекою продукції: Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продуктової сировини» [2]. В статті 15 Закону запроваджується сертифікація систем забезпечення продукції як вид державного контролю, що передбачає проведення аналізу потенційної небезпеки та визначення критичних контрольних точок виробництва. Розглянемо більш ґрунтовно зазначені системи управління якістю в контексті можливості їх впровадження у вітчизняній практиці. На більшості підприємств АПК розпочато роботу з впровадження інтегрованої СУЯ на базі ДСТУ ISO 9001 та міжнародної системи аналізу ризиків критичних точок технологічного процесу (HACCP).

Керівники підприємств мають розглядати впровадження СУЯ у якості стратегічного рішення. Цей стандарт не має наміру відстоювати одноманітність побудови систем управління якістю чи єдину форму документації: на розроблення та спроби впровадження системи СУЯ впливає різноманітність потреб, конкретні цілі, тип продукції, задіяні процеси, розмір та структура підприємства. Вимоги до СУЯ, визначені цим стандартом, є доповненням вимог до продукції, спрямовані на задоволення потреб споживача, що, в свою чергу, забезпечує конкурентоспроможність підприємства.

ДСТУ ISO 9001 не містить вимог, які визначили б інші системи державного управління підприємствами, такі, зокрема, як державне управління навколишнім середовищем, державне управління охороною здоров'я та безпекою, управління фінансами або управління ризиками. Однак цей міжнародний стандарт дає підприємствам можливість пристосувати власну СУЯ до вимог споріднених систем управління чи об'єднати ці системи. В загальному вигляді ISO 9001 «Системи менеджменту якості» – це системи менеджменту для керівництва та управління підприємством. Сертифікат системи менеджменту якості підприємства у відповідності з ISO 9001 – це візитна картка підприємства, яка гарантує, що всі процеси, які

функціонують на підприємстві, знаходяться під контролем керівництва та піддаються управлінню. Впровадження та сертифікація менеджменту якості дозволяє підприємству підтримувати стабільну якість продукції. Така система дозволяє:

- 1) знизити витрати підприємства на підтримку якості продукції та підвищити його рентабельність;
- 2) забезпечити підприємству вихід на нові, у тому числі світові ринки, поширюючи, тим самим, ринки збуту продукції;
- 3) забезпечити якісно новий рівень задоволення вимог замовника;
- 4) удосконалити культуру виробництва;
- 5) орієнтувати всі виробничі процеси на підвищення якості;
- 6) удосконалювати інформаційну систему підприємства.

Таким чином, досконала система менеджменту якості є основою для удосконалення всього процесу виробництва на підприємстві, ISO 9001 гарантує безпеку споживачам та впевненість керівникам підприємства у його ефективному функціонуванні.

У харчовій промисловості використання цих стандартів спільно із застосуванням таких систем як Концепція аналізу ризиків контрольних точок виробництва (НАССР), можуть допомогти підприємству краще задовольняти споживача і досягати ефективності діяльності за рахунок дієвості СУЯ. Принципи впровадження НАССР, визнані на міжнародному рівні, визначаються Комісією Codex Alimentarius в її міжнародному рекомендованому кодексі практики про загальні принципи харчової гігієни. Будь-яка інша визнана система безпеки харчових продуктів також може поєднуватись з СУЯ [3].

Застосування НАССР у рамках СУЯ, яка відповідає вимогам ДСТУ ISO 9001, може в результаті дати систему, що буде більш ефективною, ніж при застосуванні або ДСТУ ISO 9001, або НАССР окремо. Наприклад, застосування НАССР для визначення небезпеки та контролювання ризиків співвідноситься з плануванням якості та запобіжними заходами, що їх вимагає стандарт ДСТУ ISO 9001. Якщо критичні точки визначені, то для контролю та нагляду можна використовувати принципи стандарту ДСТУ ISO 9001; процедури для проведення дослідження НАССР можуть документуватись у межах СУЯ ДСТУ ISO 9001. Зв'язок між базисними принципами НАССР та певними параграфами стандарту ДСТУ ISO 9001 продемонстровано на рис. 1.

Зазначені параграфи або безпосередньо підтримують певний принцип НАССР, або вихідний параметр дослідження НАССР можна коригувати чи управляти ним на основі одного з розділів стандарту ISO 9001.

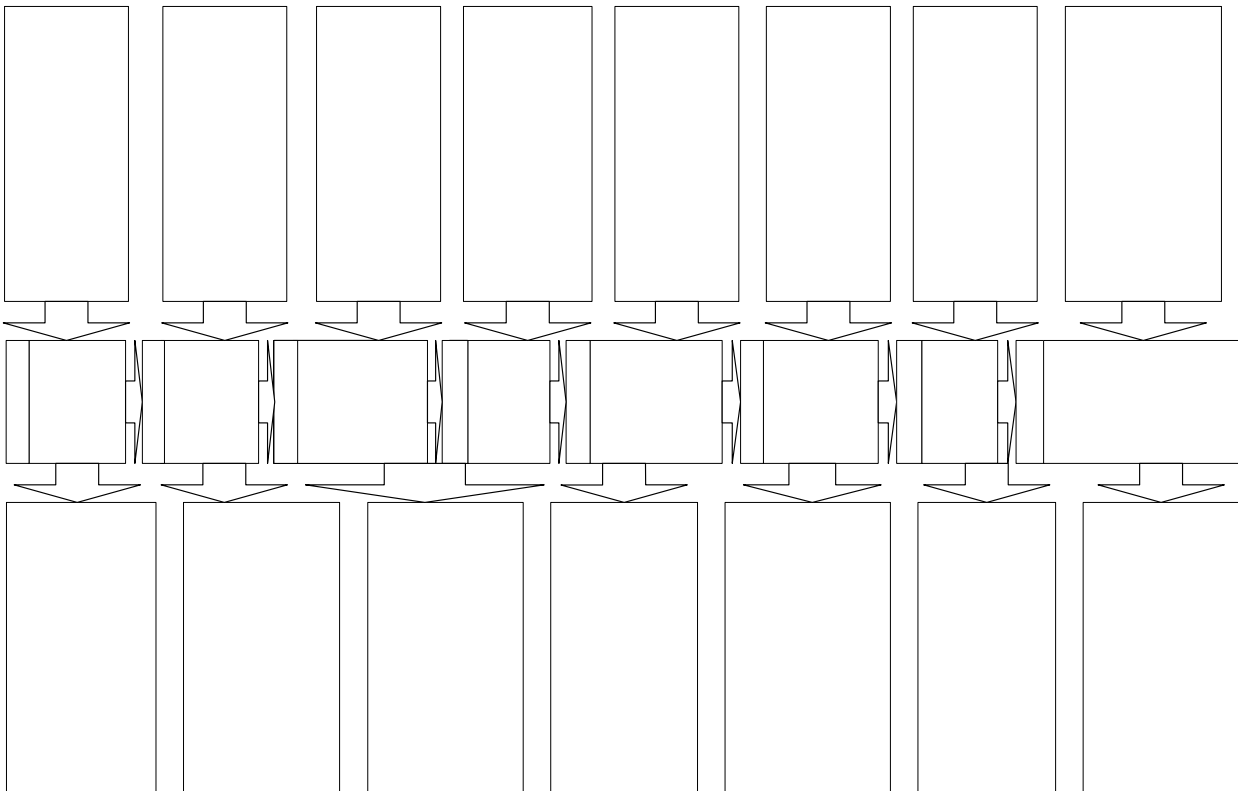

Рис. 1. Зв'язки між етапами НАССР та системою ISO

Перш ніж увести СУЯ на досліджуваних підприємствах, слід визначитися з процесами (управління ресурсами, створення продукту, закупівлі управління контрольно-вимірювальною апаратурою, процеси, що

стосуються споживачів), що ввійдуть до системи, та їхнім застосуванням на всіх рівнях підприємства. Процеси СУЯ визначаються і розробляються, виходячи з особливостей виробництва, що включає в себе як основні етапи: аналіз запитів і укладання контрактів, проведення необхідних для виготовлення продукту закупівель сировини, допоміжних матеріалів, запчастин, послуг, процесу виготовлення продукту, його реалізацію та ін.

Ретельне виконання цих основних етапів забезпечить випуск якісної продукції і, виходячи з цього, повне задоволення запитів споживача.

Відповідно до вимог ISO 9001, процес виробництва продукції, охоплений мережею взаємопов'язаних та взаємозалежних процесів СУЯ, які демонструють, що діяльність підприємства стосовно якості керована з боку держави, а в межах підприємства випускається продукція високої якості, що задовольняє системі менеджменту якості. Таким чином забезпечується випуск продукції, споживча якість якої задовольняє запити і побажання замовників.

Для практичної реалізації випуску якісної продукції підприємство розробляє схему взаємодії основних процесів, до складу яких входять держава, підприємство як система управління, що містить підсистеми: управління закупками, управління виробництвом, управління готовим продуктом (реалізація), управління ресурсами (людські, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні), управління документацією, управління протоколами якості. Значне місце серед процесів займають моніторинг та вимірювання параметрів продукції на всіх стадіях виробничого процесу, аналіз даних про стан виробництва, що є підставою для аналізу з боку керівництва та на основі чого здійснюються своєчасні запобіжні та корегувальні дії, реалізація яких дозволяє підтримувати систему у рівновазі.

Безперечно, впровадження стандарту ISO 9001 відбувається на рівні державного управління та є обов'язковим для слідкування вітчизняними підприємствами, особливо у теперішні часи, коли нагальним питанням майбутнього розвитку є приєднання України до країн ЄС. Кожний з процесів СУЯ безпосередньо пов'язаних з державним управлінням якості продукції, з тим чи іншим етапом виробництва, містить у собі елементи моніторингу і вимірів, що дозволяють виявити будь-які невідповідності, які можуть виникати у критичних точках на окремих стадіях виготовлення продукції. Аналіз даних і невідповідностей, отриманих у результаті моніторингу, вимірів, або аудиту, є підставою для прийняття рішень про проведення коригуючих дій, якщо невідповідність може бути усунена без залучення додаткових ресурсів.

Невідповідності, що потребують залучення значних додаткових ресурсів і коригувальних дій, що виходять за рамки повноважень окремих підрозділів, аналізуються керівництвом і усуваються за рахунок встановлених коригувальних дій, виділених додаткових ресурсів. Таким чином, кожен процес у СУЯ охоплюється подвійним кільцем управління: «локальним», на рівні підрозділів, і «загальним», на рівні керівництва підприємством, що забезпечує досягнення планових результатів у сфері якості.

Результати дослідження, таким чином, полягають в необхідності створення системи управління якості продукції на вітчизняних підприємствах АПК на основі поєднання стандартів якості ДСТУ ISO 9001 та НАССР, що має забезпечити вироблення високоякісної продукції, конкурентоспроможної у Європейському співтоваристві, інтеграція з яким – головне завдання та пріоритетний напрям розвитку сучасної України.

Література

1. <http://www.tuv.com.ua/content/view/33/9/>
2. <http://www.zakon.gov.ua>
3. Міжнародний стандарт ISO 15161. Настанови щодо застосування стандарту ISO 9001:2000 у промисловості харчових продуктів та напоїв // Інформаційний бюлетень з міжнародної стандартизації.– 2002. – № 2 – 171 с.

Надійшла 14.03.2010